

PHƯƠNG
PHÁP
LUẬN

Và

PHƯƠNG PHÁP
NGHIÊN CỨU
NGÔN NGỮ

NHÀ XUẤT BẢN GIÁO DỤC VIỆT NAM

NGUYỄN THIỆN GIÁP

PHƯƠNG
PHÁP
LUẬN *Từ*
PHƯƠNG PHÁP
NGHIÊN CỨU
NGÔN NGỮ

NHÀ XUẤT BẢN GIÁO DỤC VIỆT NAM

MỤC LỤC

<i>Lời Nhà xuất bản</i>	11
<i>Lời nói đầu</i>	13
 PHẦN THỨ NHẤT: PHƯƠNG PHÁP LUẬN NGÔN NGỮ HỌC	
Chương 1. Phương pháp luận và phương pháp luận ngôn ngữ học	19
1. Phương pháp luận là gì?.....	19
2. Phương pháp luận duy vật biện chứng trong ngôn ngữ học.....	22
2.1. Bản chất xã hội của ngôn ngữ.....	22
2.2. Tính không thể chia cắt của ngôn ngữ và tư duy	23
2.3. Bản thể học của ngôn ngữ.....	24
2.4. Hệ thống và cấu trúc theo quan điểm của chủ nghĩa Marx	27
2.5. Vai trò của quan hệ và yếu tố trong hệ thống và cấu trúc.....	31
3. Phương pháp luận ngôn ngữ học.....	35
 Chương 2. Phương pháp luận của trường phái Geneva	45
1. Giới thiệu chung về trường phái Geneva	45
2. Lí thuyết ngôn ngữ học của Saussure	46
2.1. Ngữ ngôn và lời nói	47
2.2. Bản chất xã hội của ngôn ngữ.....	49
2.3. Ngôn ngữ là một hệ thống tín hiệu	50
2.4. Ngôn ngữ và tư duy	53
2.5. Giá trị.....	54
2.6. Quan hệ liên tưởng và quan hệ kết hợp.....	57
2.7. Đồng đại và lịch đại.....	57
2.8. Đánh giá lí thuyết ngôn ngữ học của Saussure	59
3. Cơ sở triết học và nhận thức luận của Saussure	64
3.1. Cơ sở triết học trong lí thuyết ngôn ngữ học của Saussure	64
3.2. Nhận thức luận trong lí thuyết ngôn ngữ học của Saussure	66

Chương 3. Phương pháp luận của trường phái Prague	68
1. Giới thiệu chung về trường phái Prague	68
2. Lí thuyết ngôn ngữ học của trường phái Prague	69
2.1. Ngôn ngữ là một hệ thống	69
2.2. Chức năng ngôn ngữ quyết định cấu trúc ngôn ngữ	71
2.3. Ngôn ngữ là một hệ thống mở	73
2.4. Các phong cách chức năng và ngôn ngữ chuẩn	74
2.5. Lí thuyết phân đoạn thực tại câu	76
3. Cơ sở triết học và nhận thức luận của trường phái Prague	79
3.1. Cơ sở triết học của trường phái Prague	79
3.2. Nhận thức luận của trường phái Prague	79
Chương 4. Phương pháp luận của trường phái Copenhagen	85
1. Giới thiệu chung về trường phái Copenhagen	85
2. Lí thuyết ngữ vị học	86
3. Cơ sở triết học và nhận thức luận của ngữ vị học	98
Chương 5. Phương pháp luận của trường phái cấu trúc luận Mĩ	104
1. Giới thiệu chung về trường phái cấu trúc luận Mĩ	104
2. Lí thuyết ngôn ngữ học cấu trúc Mĩ	105
3. Cơ sở triết học và nhận thức luận của ngôn ngữ học cấu trúc Mĩ	117
Chương 6. Phương pháp luận của trường phái London	125
1. Giới thiệu chung về trường phái London	125
2. Lí thuyết ngôn ngữ học của trường phái London	129
2.1. Lí thuyết ngữ cảnh của ngôn ngữ	129
2.2. Lí thuyết chức năng hệ thống	133
2.2.1. Ngôn ngữ học hệ thống	133
2.2.2. Ngôn ngữ học chức năng	137
3. Cơ sở triết học và nhận thức luận của trường phái London	144
3.1. Cơ sở triết học của trường phái London	144
3.2. Nhận thức luận của trường phái London	146
Chương 7. Phương pháp luận của ngôn ngữ học tạo sinh	152
1. Giới thiệu chung về ngôn ngữ học tạo sinh	152
2. Lí thuyết cải biến – tạo sinh của Chomsky	155

2.1. Đối tượng nghiên cứu của Chomsky.....	155
2.2. Mô hình ngôn ngữ thứ nhất	157
2.3. Lí thuyết chuẩn	163
2.4. Ngữ nghĩa học tạo sinh – một lí thuyết ngữ nghĩa đối lập với ngữ nghĩa học thuyết giải	172
2.5. Lí thuyết chuẩn mở rộng và lí thuyết chuẩn mở rộng có điều chỉnh.....	180
3. Cơ sở triết học và nhận thức luận của ngôn ngữ học tạo sinh.....	192
3.1. Cơ sở triết học của ngôn ngữ học tạo sinh	192
3.2. Nhận thức luận của ngôn ngữ học tạo sinh	194
Chương 8. Phương pháp luận của ngôn ngữ học tri nhận.....	203
1. Giới thiệu chung về ngôn ngữ học tri nhận	203
2. Lí thuyết ngôn ngữ học tri nhận	209
2.1. Những khái niệm cơ bản của ngôn ngữ học tri nhận	209
2.1.1. Ý niệm.....	210
2.1.2. Tính hiện thân	211
2.1.3. Tri nhận hiện thân	213
2.1.4. Tri giác toàn hình	215
2.1.5. Hình và nền	216
2.1.6. Sơ đồ hình tượng.....	218
2.1.7. Ngữ cảnh tri nhận và mô hình tri nhận.....	222
2.1.8. Ánh xạ.....	224
2.2. Ngôn ngữ học tri nhận với việc hình thành các ý niệm ngôn ngữ	225
2.2.1. Phạm trừ hoá và ý niệm hoá.....	225
2.2.2. Phạm trừ tri nhận.....	228
2.2.3. Phạm trừ cơ sở, phạm trừ thượng danh và phạm trừ hạ danh	234
2.2.4. Các phạm trừ hành động, sự kiện, tính chất và quan hệ	236
2.2.5. Ẩn dụ ý niệm.....	239
2.2.6. Hoán dụ ý niệm	248
2.2.7. Biến đổi từ vựng	252
2.3. Ngôn ngữ học tri nhận với việc sử dụng và lí giải ngôn ngữ	255
2.3.1. Giải thích mô hình tiểu cú theo quan điểm tri nhận	255

6 - Phương pháp luận và phương pháp nghiên cứu ngôn ngữ

2.3.2. Giải thích cấu trúc cú pháp của các vị từ.....	260
2.3.3. Giải thích các đơn vị tri nhận và ngôn ngữ rộng hơn câu.....	266
2.3.4. Giải thích cách sử dụng các biểu thức ngôn ngữ khác nhau trong cùng một tình huống.....	268
2.3.5. Giải thích các kết cấu ngôn ngữ bằng tính phỏng hình.....	269
2.3.6. Giải thích sự tương tác trong giao tiếp.....	271
2.4. Mấy nhận xét bước đầu.....	273
2.4.1. Chưa có một lí thuyết toàn diện về ngôn ngữ học tri nhận.....	273
2.4.2. Những cái mới trong cách tiếp cận của ngôn ngữ học tri nhận.....	278
2.4.3. Những ứng dụng của ngôn ngữ học tri nhận.....	280
3. Cơ sở triết học và nhận thức luận của ngôn ngữ học tri nhận.....	290
3.1. Cơ sở triết học của ngôn ngữ học tri nhận.....	290
3.2. Nhận thức luận của ngôn ngữ học tri nhận.....	294
3.2.1. Nội quan.....	296
3.2.2. Phân tích đồ thị ghi hình và âm.....	297
3.2.3. Phân tích dữ liệu.....	298
3.2.4. Phương pháp thực nghiệm.....	299
Chương 9. Phương pháp luận của ngôn ngữ học nhân chủng.....	302
1. Giới thiệu chung về ngôn ngữ học nhân chủng.....	302
1.1. Ngôn ngữ học nhân chủng hay nhân học ngôn ngữ.....	302
1.2. Sự hình thành và phát triển của ngôn ngữ học nhân chủng.....	306
1.2.1. Ngôn ngữ học nhân chủng ở châu Âu và Mĩ.....	306
1.2.2. Từ quan hệ song song giữa chủng tộc, ngôn ngữ và văn hoá đến quan hệ phức tạp giữa chúng.....	310
1.2.3. Hai quan điểm đối với ngôn ngữ học nhân chủng: cấu trúc luận và tri nhận luận.....	312
1.3. Ngôn ngữ học nhân chủng ở Việt Nam.....	316
2. Lí thuyết ngôn ngữ học nhân chủng.....	320
2.1. Văn hoá.....	320
2.1.1. Văn hoá với văn minh.....	320

2.1.2. Các quan niệm khác nhau về văn hoá trong ngôn ngữ học nhân chủng	325
2.1.3. Nội dung của văn hoá.....	334
2.1.4. Song đề: văn hoá là cái chung và là cái được học	342
2.2. Ngôn ngữ.....	348
2.2.1. Ngôn ngữ là một chức năng có tính chất văn hoá	348
2.2.2. Ngôn ngữ với tư cách là hệ thống đa mô hình.....	349
2.2.3. Ngôn ngữ với tư cách là thực tiễn văn hoá	352
2.2.4. Ngôn ngữ với tư cách ngữ năng của người nói lí tưởng.....	354
2.2.5. Ngôn ngữ cá nhân và ngôn ngữ cộng đồng.....	359
2.3. Ý nghĩa trong ngôn ngữ học nhân chủng.....	361
2.3.1. Các cách hiểu khác nhau về ý nghĩa.....	361
2.3.2. Lí thuyết trường nghĩa.....	368
2.4. Quyết định luận ngôn ngữ và tính tương đối ngôn ngữ	371
2.4.1. Cơ sở của giả thuyết Sapir – Whorf.....	371
2.4.2. Quyết định luận ngôn ngữ.....	373
2.4.3. Tính tương đối ngôn ngữ.....	375
2.5. Ngôn ngữ, tư duy và văn hoá.....	379
2.5.1. Quan hệ giữa ngôn ngữ và tư duy.....	379
2.5.2. Quan hệ giữa ngôn ngữ và văn hoá	381
2.6. Những chủ đề của ngôn ngữ học nhân chủng.....	387
2.6.1. Từ ngữ chỉ quan hệ họ hàng	387
2.6.2. Từ ngữ chỉ màu sắc	388
2.6.3. Phân loại dân gian	390
2.6.4. Ẩn dụ.....	392
2.6.5. Không gian.....	393
2.6.6. Thời gian	394
2.6.7. Loại tổ.....	395
2.6.8. Hành động ngôn từ.....	396
2.6.9. Giới tính	397
2.6.10. Nghệ thuật ngôn từ.....	398
3. Cơ sở triết học và nhận thức luận của ngôn ngữ học nhân chủng	400
3.1. Cơ sở triết học của ngôn ngữ học nhân chủng.....	400

3.1.1. Phổ quát luận và tương đối luận	400
3.1.2. Liên kết luận và trải nghiệm luận	404
3.1.3. Những phê phán đối với cơ sở triết học của phái Humboldt mới	406
3.2. Nhận thức luận của ngôn ngữ học nhân chủng	409
3.2.1. Ảnh hưởng của ngôn ngữ học và khoa học tri nhân với ngôn ngữ học nhân chủng	409
3.2.2. Phân tích thành tố	410
3.2.3. Phân tích etic/emic (chất liệu/chức năng)	411
3.2.4. Khảo tả dân tộc học lời nói	412

PHẦN THỨ HAI: CÁC PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU NGÔN NGỮ

Chương 10. Phương pháp, thủ pháp và phương tiện miêu tả	417
1. Phân biệt phương pháp nghiên cứu và thủ pháp nghiên cứu	417
2. Các phương tiện miêu tả ngôn ngữ học	419
3. Cách trình bày các phương pháp nghiên cứu trong giáo trình	422
Chương 11. Phương pháp giải thích bên ngoài	427
1. Những thủ pháp xã hội học	427
2. Thủ pháp trường nghĩa	431
2.1. Các trường đối vị	432
2.2. Các trường kết hợp	438
2.3. Các trường tổng hợp	439
3. Thủ pháp phân tích ngữ cảnh	444
4. Thủ pháp phân bố	449
4.1. Gia thiết	449
4.2. Phân tích văn cảnh	450
4.3. Phân tích ngữ tri	452
4.4. Phân tích công thức phân bố	459
4.5. Thay thế	467
4.6. Cải biến	468
Chương 12. Phương pháp giải thích bên trong	479
1. Các thủ pháp phân loại và hệ thống hoá	479
2. Thủ pháp phân tích thành tố trực tiếp	480

3. Thủ pháp phân tích vị từ – tham tố	487
4. Thủ pháp phân tích nghĩa tố	493
4.1. Các tập hợp con của những sự phân hoạch khác nhau của một tập hợp chung có thể có quan hệ bất chéo lẫn nhau	498
4.2. Các tập hợp con của một số phân hoạch có thể có quan hệ giao nhau, còn các tập hợp con của những phân hoạch tiếp theo chỉ có quan hệ giao nhau với những tập hợp con nào đó của những phân hoạch trước.....	500
4.3. Các tập hợp con của những phân hoạch khác nhau có thể không giao nhau; hơn nữa, các tập hợp con của những phân hoạch tiếp sau có thể nằm trong một tập hợp con tương ứng của những phân hoạch trước	502
5. Thủ pháp phân tích nguyên tử ngữ nghĩa.....	512
6. Thủ pháp phân tích khối tối đa	515
Chương 13. Các phương pháp logic học, toán học, ngôn ngữ học tâm lí	517
1. Những thủ pháp logic học.....	517
2. Thủ pháp thống kê toán học	518
3. Thủ pháp vận dụng khái niệm <i>tập hợp</i> trong miêu tả ngôn ngữ.....	522
4. Thủ pháp vận dụng khái niệm <i>hàm</i> trong miêu tả ngôn ngữ	526
5. Thủ pháp vận dụng các phép toán mệnh đề trong miêu tả ngôn ngữ.....	527
5.1. Phép toán phủ định	527
5.2. Phép hội	527
5.3. Phép tuyển	527
5.4. Phép kéo theo.....	528
5.5. Phép tương đương	528
6. Thủ pháp ngôn ngữ học tâm lí.....	529
Chương 14. Phương pháp so sánh – lịch sử.....	532
1. Phương pháp so sánh – lịch sử và mục đích của nó.....	532
2. Những thủ pháp của phương pháp so sánh – lịch sử.....	536
2.1. Thủ pháp xác định sự đồng nhất về nguồn gốc.....	537
2.2. Thủ pháp phục nguyên hình thức nguyên sơ	539
2.3. Thủ pháp xác định niên đại tuyệt đối và tương đối.....	543
2.4. Thủ pháp phân tích từ nguyên.....	553

Chương 15. Phương pháp lịch sử – so sánh	556
1. Phương pháp lịch sử – so sánh và mục đích của nó.....	556
2. Những thủ pháp của phương pháp lịch sử – so sánh.....	557
2.1. Thủ pháp phục nguyên bên trong.....	557
2.2. Thủ pháp niên đại hoá.....	558
2.3. Thủ pháp phân tích lịch sử cấu tạo từ.....	564
2.4. Thủ pháp biểu đồ phương ngữ.....	567
2.5. Các thủ pháp giải thích về mặt văn hoá và lịch sử.....	570
Chương 16. Phương pháp đối chiếu	575
1. Phương pháp đối chiếu và mục đích của nó.....	575
1.1. Phương pháp đối chiếu và các kiểu loại.....	575
1.2. Phương pháp so sánh – loại hình.....	576
1.2.1. Phương pháp so sánh – loại hình với loại hình học.....	576
1.2.2. Phương pháp so sánh – loại hình với phổ niệm ngôn ngữ.....	578
1.2.3. Phương pháp so sánh – loại hình với ngôn ngữ học khu vực.....	579
1.3. Phương pháp so sánh – đối chiếu.....	580
1.3.1. Phương pháp so sánh – đối chiếu với dạy – học ngoại ngữ.....	580
1.3.2. Phương pháp so sánh – đối chiếu với dịch thuật và biên soạn từ điển.....	583
2. Những thủ pháp của phương pháp đối chiếu.....	587
2.1. Xác định cơ sở đối chiếu.....	587
2.2. Giải thích tài liệu được đối chiếu.....	594
Danh mục tài liệu tham khảo	601